

המזבח תעכבן הקרן מלהקיף את המזבח?

אלא אימא כוונת הבריייתא דבין קרן לקרן היתה אמה, וגם מקום הילוך רגלי הכהנים היה אמה נוספת, וזהו ה"כרכוב" האמור בפסוק.

ומקשינן: ומי מצינן לפרש כן דזהו הכרכוב האמור בקרא, **והכתיב**: שנתנו את מכבר הנחושת "תחת כרכובו מלמטה עד הציו" אלמא היה הכרכוב בקיר המזבח, ולא בראשו של מזבח, שאם היה בראשו של מזבח היכי קרי הכתוב למכבר הנתון סביב קיר המזבח "תחת כרכובו"?

אמר רב נחמן בר יצחק: תרי כרכוב הוו, חד לנוי כמין בליטה קטנה חוגרת היתה מסביב לקיר המזבח לנוי, ומתחת לאותו סובב נתנו את מכבר הנחושת, וחד בראשו של מזבח היה חריץ עמוק לכהנים שיהיה להם מעקה כדי **דלא נשתרקו** — שלא יחליקו, וכמו שנתבאר בבריתא שלמדנו.

שנינו בבריייתא: **מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו של המזבח אין מעכבין**.

אמר רב מני: הא דאמרינן שאין המדות מעכבין במזבח, **ובלבר שלא יפחתנו למידותיו ממזבח שעשה משה**.

וכמה היה מזבח שעשה משה?

אמר רב יוסף: אמה!

אחיכו עליה דרב יוסף, הא קרא כתיב בהדיא "חמש אמות ארך וחמש אמות רוחב רבוע יהיה המזבח".

אמר ליה אביי לרב יוסף **דלמא מקום מערכה קאמר** מר שהיתה אמה במזבח של משה⁽⁶⁴⁾, שצריך להוציא מתוכן של ה' אמות, אמה קרנות לכל צד, ואמה לכל צד מקום הילוך רגלי הכהנים לפנים מן הקרנות, ונשארה רק אמה אחת למקום המערכה.

אמר ליה רב יוסף לאביי: מר, **דגברא רבה הוא, ידע מאי קאמינא** דלכך נתכוונתי! קרי עליהו על אותם שחייכו על דבריו **בני קטורה** שהם בני אברהם ולא כורע אברהם יצחק ויעקב — לפי שאינם מבינים בהלכה.

בני אחתיה דרבי טרפון הוו יתבי קמיה **דרבי טרפון**, ולא הוו אמרי מידי, ורצה רבי טרפון שידברו ולפיכך פתח **ואמר** להם מילתא בעלמא, דבר שאינו נכון כדי לפתוח פיהם "ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה יוחני", אמרי ליה לרבי טרפון: והלא אין כך לשון הכתוב, אלא "ושמה קטורה" **כתיב**,

עיכוב אלא כמה שנאמר בפירוש בפסוק, ולא מה שנלמד מדרשות, ואם כן הוא הדין רוחב ו' אמות לרבי יהודה שרוחב המזבח היה י' אמה, אם כן מקום המערכה היה ו' אמות, וזהו השיעור לעיכובא, אולם החק נתן כתב להוכיח ממה שפסק הרמב"ם [בית הבחירה ב יז] שגובה המזבח לעיכובא הוא רק ג' אמות, ואע"ג שפסק רבי יוסי שהיה י' אמות גובהו, ועל כרחק שאין

64. פשוטן של דברים הוא שכל דברי רב יוסף שאמה הוא השיעור לעכב, הוא רק לרבי יוסי, אבל לרבי יהודה שרוחב המזבח היה י' אמה, אם כן מקום המערכה היה ו' אמות, וזהו השיעור לעיכובא, אולם החק נתן כתב להוכיח ממה שפסק הרמב"ם [בית הבחירה ב יז] שגובה המזבח לעיכובא הוא רק ג' אמות, ואע"ג שפסק רבי יוסי שהיה י' אמות גובהו, ועל כרחק שאין

אך לפי מה שביאר הגרי"ז [בית הבחירה ב ח] בדעת הרמב"ם שכל הג' אמות יש להם דין מקום המערכה, ומשום כך הם מעכבין, [ולא משום שרק הם מפורשים בפסוק], אם כן לרבי

קרי רבי טרפון עליהם בני קטורה שאינם יודעין לדבר בהלכה.

אמר רבי אבין בר הונא אמר רב המא בר גוריא: שני גזרי עצים היו מסדרין בראש המערכה פעמיים ביום — עם תמיד של שחר ועם תמיד של בין הערבים.

גזירין שעשה משה במשכן היה (65) **אורכן אמה, ורוחבן אמה, ועוביין כמחק גודש סאה** (66), ועשו את הגזירין בצמצום כדי שלא יצאו העצים חוץ למערכה, ויעכבו את הכהנים מלהקיף את המזבח.

אמר רבי ירמיה אורכן ורוחבן של העצים לא היו אמה שלימה אלא **באמה גדומה** — דהיינו קצרה [מלשון גידמת] — משום שמקום המערכה במזבח שבמשכן היה אמה על אמה ותו לא, ועל כן הוצרכו לקצר ממדת האמה.

אמר רב יוסף, להקשות על דברי רבי ירמיה:

אמאי בעי לפרש שהיתה האמה חסירה, הא אפשר לפרש שהיתה האמה שלימה, אלא שעשאוה בצמצום כדי שלא יצאו העצים חוץ למערכה, ויעכבו את הכהנים מלהקיף את המזבח, ולא היו דתניא, מדכתוב בקרא "על העצים אשר על האש אשר על המזבח" ילפינן לעצים של המערכה שלא יהו עצים יוצאין מן המזבח כלום, ושמעינן מדברי הברייתא שהקפידו במזבח של משה שלא יצאו העצים מן המערכה — והיינו שעשאוה בצמצום, ומשמע שלא היו פחותים וקצרים מאמה!?

תנן התם: במסכת מידות **כבש של מזבח** היה לדרומה של מזבח, **אורך שלושים ושתים אמה על רוחב שש עשרה אמה.**

מנא הני מילי שכבש של מזבח עמד בדרומו של מזבח?

אמר רב הונא: מדאמר קרא "ושחט אותו על ירך המזבח צפונה" ילפינן שיהא ירך של

הגרי"ז שדקדק מלשון רש"י בסוגיין שדין זה נאמר רק בסידור שני גזרי עצים של שחר ובין הערבים, ולא בשאר המערכות.

66. בשיטה מקובצת כתב שהיו מניחין אותם על עוביין כדי שיהיה אפשר להניח ביניהם קסמים ולהציתם, [ולפי דבריו יתיישב קושיית המקדש דוד והגרי"ז שהבאנו לעיל [נח ב] באופן סידור המערכות ביהכ"פ עיי"ש], אולם בחידושי הגרי"ז [מנחות קן] נקט בפשיטות שהיו מונחים על רוחבם, וכתב שם שני אפשרויות באופן סידורם, א', שהיו מונחין זה על גבי זה, ב', ששניהם יחד היו רחבין אמה. ויעוי" חזו"א [מנחות כג ו] שמסתפק בשיעור רוחב הגזירין אם הוא מעכב שיהיו אמה.

יהודה י"ל בפשיטות שיהיה עיכוב בו' אמות, שהרי כל זה הוא מקום המערכה, ולפי"ז מחלוקת ר"י ורבי יוסי לענין אורך ורוחב הוא אפילו לעיכובא, אבל לענין גובה אינו לעיכובא.

65. הרמב"ם [איסורי מזבח ז ג] פסק שכן עושין לדורות, וכן מבואר בדברי רש"י יומא [כב א ד"ה שנין], אולם חילוק גדול יש ביניהם, שמהרמב"ם נראה שלדורות גם כן עושין הגזירין בשיעור אמה, ומדברי רש"י משמע שלעולם עושין לפי שיעור רוחב המערכה, ובבית שני היה שיעורן כ"ד אמה כרוחב המערכה, כן כתב השפת אמת.

והנה הרמב"ם סתם ולא חילק בין המערכות, ומשמע שכן הוא הדין בכלם, ומביאים בשם

דמשמע הכי שיהא מרובע ולא עגול, ומשמע הכי שהמשילו הכתוב לאדם רבוץ, לפיכך ילפינן מהאי קרא תרווייהו, גם להאי הלכתא שיהיה המזבח מרובע, וגם להלכתא השנויה במתני' דכבש של מזבח עמד בדרום, כנגד הצפון.

והאי הלכתא דשנינו שיהא כבש המזבח עומד בדרום, ויליף לה רב הונא מקרא — ותנא דברייתא מייתי לה להאי הלכתא מהכא דתניא: רבי יהודה אומר: מדכתיב בקרא לגבי כבש "ומעלתהו [דהיינו — הכבש שעולים בו למזבח] פנות קדים" [דהיינו — שעמד הכבש במקום שהעולה ממנו יפנה אל צד מזרח הקרוי "קדים"] ילפינן שעמד הכבש בדרום שהרי כל פניות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח והעומד בדרום כשפונה לימין — פונה לצד מזרח.

ומקשינן: מגליה לרבי יהודה לפרש שכבש של מזבח עמד בדרום, והא בקרא לא נאמר שהפניה היא דרך ימין, ורק ילפינן שתהא פנייתו מהכבש למזרח ואימא כוונת הכתוב שעמד הכבש בצפון ויפנה דרך שמאל למזרח?

ומשינין: לא סלקא דעתך שתהא הפניה דרך שמאל, דהא ילפינן מקרא אחרינא דכל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין למזרח, דתני רמי בר יחזקאל: ים שעשה שלמה כעין גיגית גדולה דמות ים שהיו הכהנים רוחצים שם להטהר מטומאתם, וכתוב בקרא שהיה הים "עומד על שנים עשר בקר [כעין דמות בקר] שלשה [דמות בקר] פונים [את פניהם] צפונה ושלשה פונים ימה ושלשה פונים נגבה ושלשה פונים

כבש בצפון ופניו של כבש בדרום, כאדם השוכב על הארץ שירכו בצד אחד ופניו בצד שני.

ואימא הכי פירושא דקרא: כאדם היושב זקוף שראשו וירכו באותה רוח, שגם ירך בצפון וגם פניו בצפון, ומנלן שכבש של מזבח עמד בדרום?

אמר רבא: רמי גברא אאפיה כשהמשיל הכתוב "ירך" דיבר באדם השוכב ארצה שראשו ברוח אחת, ורגליו ברוח אחרת.

אמר ליה אבוי לרבא, מנא לך לפרש כן את הכתוב שהמשיל לאדם השוכב ארצה, אדרבה תריץ ואותיב גברא דמצינן לפרש דהקרא איירי באדם היושב זקוף שרגליו וראשו לרוח אחת.

אמר ליה רבא: "רבוץ יהיה המזבח" כתיב ומשמע דלאדם הרובץ ומושכב המשיל הכתוב את המזבח.

ומקשינן לרבא: והא האי "רבוץ" דאמר הכתוב מיבעי ליה למילף מיניה דמרבע ריבועי — שיהא המזבח מרובע ולא עגול, ולא כדי להמשילו לאדם שרבוץ על הארץ!?

ומתריצין לרבא: מי כתיב "מרובע" והא "רבוץ" כתיב, ומצינן לפרש דכוונת הכתוב ללמדנו דבר זה שנמשל המזבח לאדם רבוץ.

ומקשינן: וליטעמין רבא מי כתיב "רבוץ" והא "רבוץ" כתיב?

אלא מסקינן דכיוון ד"רבוץ" כתיב בקרא,

מושב הים היאך. ומנין לך ללמוד הימנו כיצד פונים במקדש, אם כן "פונים פונים" דכפל הכתוב לגבי ים שעשה שלמה למה לז', אלא, ללמדך לכל עבודות שבמקדש — שכל פניות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין!

שאל רבי שמעון בן יוסי בן לקוניא את רבי יוסי: וכי אומר היה רבי שמעון בן יוחי — אויר יש בין כבש למזבח⁽⁶⁷⁾ שלא היה

מזרחה" ומהא דהכתוב מונה והולך דרך ימין ילפינן דכל פניות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח! כי כשאדם מפנה את פניו כלפי מקום מסוים ומקיף אותו כשפניו מופנות לאותו מקום, הרי אם הוא מקיף מצפון למערב בהכרח שהוא מצדד את רגליו ימינה!

ושמא תאמר: החוץ קרא דנאמר גבי ים שעשה שלמה מיבעי ליה לגופיה ללמדך

וניכר, והביא הגרי"ז מילקוט פקודי שהיה הפסק של כחוט השערה ביניהם, ונשאר בצ"ע על דבריהם כאן. והחזון יחזקאל [קרבות ד א] כתב שהפסק זה של אויר חשוב וניכר, אפילו הוא מן התורה, מכל מקום אינו מעכב בבנין המזבח, מה שאין כן אויר משהו מדין "סביב" הוא לעיכובא, וכונתו משום שנאמר "המזבח סביב" [ויקרא א], הרי שנאמר עיכוב בדין "סביב", וכ"כ בחידושי הרא"מ הורוויץ.

אולם התוס' לקמן [פז ב ד"ה אויר] הביאו בשם רבינו חיים שהיה צריך אויר קרקע ממש ולא אויר טובב, והיה הפסק של יותר מאמה בין הכבש והמזבח לצורך זה, וביאר החזו"א שם שלא היה הפסק זה לכל רוחב הכבש, אלא במקום אחד היה הפסק יותר מאמה לצורך הקטרה, ובשאר הרוחב היה סמוך הכבש למזבח כדי שיוכלו לעלות ממנו לראש המזבח, אך נשאר בתימה ממה שבזריקת הדם היה הפסק של אויר יסוד, ואם כן הוא הדין לכאורה אויר טובב, ושם י"ל שיסוד חשוב כקרקע לענין זה, וכמו שכתב רש"י לעיל [נד א] "שאינן יסוד אלא המיוסד בארץ", אבל המקדש דוד [ז ד] לומד שהפסק אויר הוא בין הזורק והמזבח, ולא בין הדם והמזבח, ולכן גם כשזורק במקום היסוד הלא הכהן עומד בארץ ויש אויר קרקע בינו ובין המזבח.

67. אויר יש בין כבש למזבח. שיטת התוס' פסחים [עז א] שמן התורה אין צריך הפסק אויר כלל, ורק מדרבנן הצריכו אויר כדי שיהיה ניכר שצריך ליתן הבשר בזריקה, וביאר החזו"א [זו ה] דלא מיבעיא לפי רבי יוסי שכל הדין זריקה הוא רק שהכהן צריך לעמוד חוץ ממקום ההקטרה שהוא המזבח כולו ומשם לזרוק הבשר, ולא נאמר כלל דין אויר מפסיק, אם כן ודאי שאין צריך שיהיה אויר בין הכבש והמזבח, [מלבד המשהו אויר שצריך ביניהם כדי לקיים דין "סביב" כמבואר בהמשך הסוגיא], ודי במה שעומד מחוץ למזבח על הכבש, אלא אפילו לרב פפא שמצריך אויר קרקע מפסיק, מכל מקום הלא כבר כתבו התוס' כאן שלא דוקא הוא "אויר קרקע", שהרי תחת האויר היה אמה טובב, ואם כן הוא הדין שאויר הכבש מועיל לזה, וכמו בזריקת הדם שאויר היסוד היה מפסיק ביניהם, ולא אויר הקרקע ממש, ואפילו נאמר שאויר הכבש אין מועיל לזה משום איזה טעם שהוא, מכל מקום הרי בלאו הכי צריך אויר משהו לקיים דין "סביב" וכנ"ל, ואם כן בזה גם מתקיים דין הפסק אויר להקטרה.

ודברי התוס' בסוגיין אינם מבוררים אם כונתם כמו שכתבו בפסחים, וכן הבין החזו"א, אולם הגרי"ז [פ' תשא] כנראה שהבין שכונתם לומר שמן התורה צריך הפסק של אויר חשוב

הכבש מחובר למזבח, וגם לא עמד על ידו ממש, אלא הפסק אויר יש ביניהם (68)?

אמר לו רבי יוסי לרבי שמעון בן יוסי: ואתה ששואלני אם כן סבר רבי שמעון בן יוחי, וכי אי אתה עצמך אומר כן? והלא כבר נאמר "ועשית עולותיך הבשר והדם" ומהתם ילפינן היקישא בשר לדם, מה דם בא למזבח בזריקה, אף בשר העלאתו למזבח בזריקה, (69) והיינו, שהיה הכבש רחוק מעט מהמזבח והוצרכו לזרוק את הבשר למזבח כשבאו להקטירו.

אמר לו רבי שמעון בן יוסי לרבי יוסי: אף אני סובר דאיכא היקישא בין בשר לדם, דתרווייהו בזריקה, אלא שאני אומר שאין הכרח למילף מהיקש זה דכבש לא עמד בצמוד למזבח, אלא לדידי בא ההיקש לומר: עומד הכהן בצד מקום מערכה, בראש המזבח, וזורק את הבשר, דגזירת הכתוב היא שכך תהיה צורת עבודת

ההקטרה.

אמר לו רבי יוסי לרבי שמעון: להא דצריך לזרוק את בשר העולה לא איצטריך קרא לאשמועינן, שהרי אי אפשר לעשות אחרת, שאי אפשר לגשת אל המקום שבו דולקת האש וליתן את בשר העולה שם, שהרי כשהוא זורק את הבשר להקטרה למערכה דלוקה הוא זורק או למערכה שאינה דלוקה הוא זורק?

הוי אומר: למערכה דלוקה הוא זורקו את הבשר, והתם משום דלא אפשר הוא שבהכרח חייב הוא להרחיק מעט את עצמו ממקום המערכה ולזרוק את הבשר שם, וכיון שלענין זריקת הבשר לא איצטריך קרא לאשמועינן על כרחך אתא קרא לאשמועינן דהיה אויר שהפסיק בין הכבש לבין המזבח והצריכו הכתוב לזרוק מהכבש על המערכה! (70)

68. הקשה המקדש דוד [ה] אם כן איך אפשר להקטיר על רצפת העזרה לרבי יהודה, הרי צריך הוא לעמוד חוץ ממקום ההקטרה ולזרוק הבשר, והשאיר בצ"ע, והנה מה שלא הוקשה לו איך אפשר לרבי יהודה להקטיר אפילו על המזבח, והרי הקרקע דינו כמזבח ואם כן כשעומד חוץ למזבח לא יצא עדיין ממקום ההקטרה, משום שעל זה י"ל בפשיטות שהרצפה באמת אינה בשם מזבח, ורק שנתקדשה להקטרה, וכמו שהובא לעיל מהמקדש דוד, ואם כן כבר יצא ממקום המזבח עצמו, אבל לענין הקטרה ברצפה קשה, [והמגיה שם כתב ליישב שמאחר והלימוד שצריך זריקה בכשר הוא מדם, ולענין דם הרי לא נתקדשה הרצפה כדאמרינן לעיל, משום כך מועיל זאת גם להקטרה].

69. נסתפק החזו"א כאן האם הדין כן גם בהקטרת אימוריין של שאר קרבנות, או שהוא דין מיוחד בעולה שנאמר בפסוק זה.

70. החזו"א מבאר שר"ש בן יוסי ב"ל סבר שכזה שמתרחק ויוצא עוד מעט ממקום המערכה, מה שלא היה חייב לעשות מצד המציאות, בזה מתקיים הדין בשר בזריקה, מאחר והיה יכול במציאות להתקרב יותר למערכה, ואינו צריך לצאת לגמרי מהמזבח, אולם רבי יוסי סובר שאין שינוי מקום זה בתוך המזבח חשוב דיו כדי לקיים דין זריקה בבשר, אלא צריך לצאת מהמזבח כולו ולעמוד על הכבש.

רב פפא אמר: לא שייך לפרש דעומד בצד המערכה וזורק את הבשר, שהרי ילפינן היקשא דבשר כי [כמון] דם — מה דם אויר קרקע מפסיקו שעומד הזורק בארץ סמוך למזבח, בהפסק קרקע, וזורק את הדם מן הכלי, אף בשר כן, דילפינן מהיקשא לדם שבעינן שיהא אויר קרקע מפסיקו בין מקום זריקתו למקום שמקטירו דווקא! דלא סגי בכך שיזרוק את הבשר, אלא בעינן שיהא הפסק של אויר קרקע, ועל כן המקטיר היה עומד על-גבי הכבש, והיה הכבש רחוק מן המזבח, ובכך התקיימה ההלכתא של זריקה מעל אויר הקרקע.

אמר רב יהודה: שני כבשים קטנים יוצאין היו מן הכבש הגדול שבהן פונים — אחד ליסוד ואחד פונה לפוכב! אותו שפונין בו לסובב יוצא במזרחו של כבש לצד ימין, ועומד באלכסון עד שמגיע לסובב, ואותו כבש שפונין בו ליסוד היה יוצא במערבו של כבש כדי להוריד בו שירי דם חטאת שנשפכין ליסוד, [ונזקקו לכבש מיוחד בשביל שפיכת השירים משום שחששו שמא תתאחר עבודה השפיכה ויקרוש הדם — שיטה מקובצת אות י"ב].

ומובדלין היו שני הכבשים מן המזבח שיעור מועט של מלא נימא, משום שנאמר במזבח "סביב" ואם היו עומדים על ידו מחוברין אי-אפשר להקיף בחוט את המזבח סביב.

רבי אבהו אמר: טעמא דהיו הכבשים מובדלים מן המזבח מעט משום שנאמר במזבח שיהיה "רבוץ" בבנינו, ואם היו הכבשים מחוברים אליו לא היה בנינו מרובע.

ואיצטריך תרוייהו קראי, גם למכתב "סביב"

וגם איצטריך למכתב "רבוץ". דאי כתב רחמנא "סביב" הוה אמינא דכשר המזבח כשהוא עגיל מעגל בלא זווית, דהא אפשר להקיף סביבו, לכך כתב רחמנא "רבוץ" ואי כתב רחמנא "רבוץ" ולא הוה מיכתיב "סביב" הוה אמינא דכשר כשהמזבח אריך וקטין דאכתי מקרי "רבוץ" שיש לו ארבע זוויות אע"ג שארכו יותר מרחבו לכך כתב רחמנא "סביב" ללמדנו דבעינן שיהיו כל סביבות המזבח שוין.

תנן התם במסכת מידות: הכבש והמזבח מידותיהן יחדיו ששים ושתיים אמה.

ומתמהינן: הני כבש ומזבח שיתין וארבעה אמות הוו שהרי אורך הכבש ל"ב אמה וכן אורכו של מזבח.

ומשנינן: נמצא שראש הכבש פורח שתי אמות על המזבח שהיו מובלעים בו, אמה על היסוד ואמה על הסובב.

אמר רמי בר חמא: כל כבשי כבשים [שהם ג-א] הכבשים הצדדיים שהובילו לכבש של המזבח] היה השיפוע שלהם ביחס של שלש אמות אורך לאמה גובה. חוץ מכבשו של מזבח שעשו את שיפועו יותר נמוך כיון שהיו הכהנים נושאים עליו איברין כבדים ולפיכך עשו את שיפועו נמוך שיהיה נוח לעלות עליו, שהיה שיפועו ביחס של אמה גובה לשלש אמות ומחצה ואצבע ושליש אצבע בזכרותא באורך.

[באמה יש ששה טפחים ובכל טפח יש רוחב של שש אצבעות רגילות או ארבע אגודלים. כשהיו משתמשים במידת האגודל למדידת רוחבו של טפח היה זה נקרא שמודדים במידת אצבע של "זכרותא"].